

Alternative demokraciji – inovativni družbeno- politični sistemi prihodnosti

Bi lahko družba zaživela
bolj složno, če bi Google
milijone dolarjev, ki jih
namenja iztrebljanju
komarjev, preusmeril
v politične inovacije
in družbene izume?¹

Abstract

Alternatives to Democracy – Innovative Socio-Political Systems of the Future

Could Society Improve if Google Redirected Millions of Dollars from Mosquito Extinction to Political and Social Innovations?

Do we dedicate as much attention to inventing new social systems as we do to new technologies, cars, fuels, medicine, and space travel? Is democracy still an optimal political system and liberalism the ideal social order? The article is based on the notion that humanity would be able to create new alternatives to managing the globalized and technological society if these types of inventions and "patents" were given more attention and resources. The author presents some of the existing ideas that provide an alternative the dominant social order, especially in relation to the concept of democracy. By employing William Foote Whyte's theory of social innovation, the author proposes a matrix for evaluating the usefulness of these proposals. This model is used to analyze gerontocracy, noocracy, cyberocracy, singleton, world society, celebration society, demarchy, panarchy,

¹ Prispevek je nastal pod mentorstvom izr. prof. dr. Andreja Lukšiča in red. prof. ddr. Rudija Rizmana.

futarchy, and delegative democracy. The author finds that there is a serious lack of viable and useful socio-political alternatives, but there is an even bigger issue: in contrast to the natural sciences, social scientists do not have a laboratory for testing alternative models in an efficient and harmless manner.

Keywords: political and social innovations, democracy, gerontocracy, noocracy, cyberocracy, singleton, world society, celebration society, demarchy, panarchy, futarchy, delegative democracy, social laboratory

Andrej Vozlič is a PhD candidate at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana. (andrej.vozlic@hommage.si)

Povzetek

Namenjamo izumljanju novih družbenih sistemov enako pozornost kot izumljanju novih tehnologij, novih zdravil, novih avtomobilov, novih goriv, podaljševanju življenja in potovanju po vesolju? Ali je demokracija še vedno optimalni politični sistem in liberalizem idealna družbena ureditev? Članek temelji na trditvi, da je človek sposoben razviti nove, globalizirani in tehnološki družbi primernejše alternative upravljanja družbe, če bi tej veji izumiteljstva, »patentiranju« novih družbenih sistemov, v prihodnje namenili več pozornosti in kapitala. Predstavljamo nekaj obstoječih alternativ aktualni družbeni ureditvi, predvsem v odnosu do koncepta demokracije, ter na podlagi teorije Williama Foote Whyta o družbenih inovacijah oblikujemo matriko za vrednotenje (uporabnost) predlogov bodočih družbeno-političnih ureditev. Analiziramo gerontokracijo, nukracijo, ciberokracijo, singleton, svetovno družbo, družbo praznovanja, demarhijo, panarhijo, futarhijo in delegativno demokracijo in ugotavljamo, da trpimo predvsem za kroničnim pomanjkanjem realno izvedljivih in uporabnih družbeno-političnih alternativ, ob tem pa naletimo na morda še večji problem: ni pravega družboslovnega laboratorija, v katerem bi take alternative sploh lahko hitro in na družbi neškodljiv način testirali v kontroliranem okolju, kot to počnejo naravoslovne znanosti.

Gljučne besede: politične in družbene inovacije, izumi, demokracija, gerontokracija, nukracija, ciberokracija, singleton, svetovna družba, družba praznovanja, demarhija, panarhija, futarhija, delegativna demokracija, družboslovni laboratorij

Andrej Vozlič je doktorski kandidat Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani. (andrej.vozlic@hommage.si)

Uvod

Demokracija je prastara ideja, nastala pred elektriko, letali, svetovnim spletom, klasično glasbo, popom, svetovnimi vojnami; celo pred Mohamedom in pred Jezusom, a vseeno še kar naprej verjamemo in verujemo vanjo. Zakaj? Je demokracija postala religija? Je sploh smiselno graditi na tej arhaični ideji, ali bi bilo bolje čas nameniti novim družbenim izumom, tvorbam? Kako lahko koncept nacionalne države preživi v dobi, ko se resno pogovarjamo o nastanku neodvisnih, plavajočih držav (Friedman in Taylor, 2012)? Kako lahko družba, zasnovana na antičnih političnih konceptih, preživi v svetu, kjer smrt kmalu ne bo več nujna za vse (Corbyn, 2015; Kovner, 2018), v luči česar bodo padle obstoječe religije, filozofije in družbene (tudi naravoslovne) teorije? Ali potrebujemo povsem nov družbeni, politični (tudi verski?) sistem, ki bo odražal realnost in potrebe ne več samo sodobnega, temveč čedalje hitreje in vsakič znova »novega« časa? Ali je ta sistem vendarle lahko demokracija v obsevu klasičnih držav, oplemeniten s sodobnimi tehnološkimi orodji?

Brez dvoma smo v enem najpomembnejših obdobj, ki ga bo imel človek kot vrsta priložnost izkusiti v času svojega celotnega obstoja, pa če bomo živeli le še tisoč, ali še milijone let. Imena, kot so Zuckerberg (Facebook), Jobs (Apple), Gates (Microsoft), Page (Google) tako brezkompromisno, surovo, eksplozivno in neizbrisno spreminjajo družbeno realnost, da do danes še noben družbeni pojav ni imel takega učinka na človeka in noben naravni pojav na življenje kot tako (morda z izjemo uničujočih kometov). V takem okolju je treba vsaj razmisliti, če se že ne konkretno in intenzivno lotiti oblikovanja večplastnega in interdisciplinarnega teoretičnega okvira nove politične ureditve družbe, ki bo bolje zrcalila potrebe sodobnega časa in okolja, ki smo ga ustvarili sami. A vsaj zdi se, da družbeno izumiteljstvo ni tako moderno oz. popularno in dobičkonosno, kot je tehnološko, čeprav je za obstanek naše vrste na tej točki verjetno bolj potrebno kot razvoj kvantnih računalnikov.

Razlika med investicijami v tehnološke, zdravstvene, ekonomske in vojaške raziskave na eni strani in investicijami v raziskave družbe in izobraževanja na drugi je nepredstavljiva. V ZDA je kljub porastu državnih sredstev, namenjenih raziskavam in razvoju, s 63 milijard dolarjev leta 1990 na 164 milijard dolarjev leta 2009 delež, namenjen raziskavam družbe in izobraževanja, ostal nespremenjen, v višini pičlega enega odstotka (Markovich, 2012). Razlika v resnejši obravnavi družbe in politike kot področja potencialne kreativnosti in inovativnosti je jasno razvidna tudi iz dejstva, da v nasprotju s preštevilnimi statističnimi kazalci, ki poglobljeno strukturirano obravnavajo investicije v tehnološke (ekonomske, zdravstvene) raziskave in jih je mogoče najti povsod na spletu (Worldbank.org, Statista.com, Europa.eu/eurostat), podobno strukturiranih in obravnavanih podatkov o investicijah v raziskave na področju družbe ali konkretno v raziskave, namenjene novim družbenim ureditvam in političnim inovacijam, tako rekoč ni mogoče najti. To seveda ne pomeni, da takih raziskav ni (Osler, 2011; Smith in dr., 2014), pomeni pa, da so vsaj v primerjavi s tehnološkim inoviranjem potisnjene tako daleč v ozadje, da so tako rekoč neopazne in zanemarljive.

Teza tega prispevka je, da je človek sposoben ne le tehnoloških inovacij, temveč da se je sposoben domisliti tudi alternativnih in inovativnih družbenih sistemov, političnih izumov, ki bodo skladno s tehnološko sedanostjo in vedno spreminjajočim se družbenim okoljem ponudili drugačno, pravičnejše in bolj uravnoteženo družbeno-politično okolje, kot ga ponujajo enoznačni obstoječi sistemi. Trditev bomo z analizo nekaterih obetavnih idej s področja inovativnega upravljanja družbe preverili v nadaljevanju. Upamo, da bo članek pomagal zbuditi urgentno željo po preusmeritvi naših intelektualnih zmožnosti in finančnih virov iz podivjane tehnološke v podhranjeno družboslovno izumiteljstvo.

Demokracija in nacionalna država v retrofuturistični zanki

Problematika, s katero se soočamo v sodobni družbi, je prepočasen razvoj inovativnih političnih sistemov in alternativnih oblik organizacije družbe, ki so na prehodu med analogno preteklostjo in digitalno sedanjostjo instrumentalnega pomena za preživetje globalne družbe. Gospodarsko-družbeni model, v katerem vsi govorimo le o eksplozivnem tehnološkem napredku, nikakor pa javno ne namenjamo dovolj pozornosti družbenemu napredku, ni sinhroniziran z ekstremnimi spremembami v družbi, zaradi česar so naše vrednote, predstavnisha demokracija in koncept nacionalne države na močni preizkušnji. Generacijska razlika med analognim razumevanjem političnega procesa in digitalnim DNK-jem mlade generacije je za uveljavljeno politično elito tradicionalnega izključevanja težko razumljiv in neulovljiv pojav. Živimo v svetu prihodnosti z družbo preteklega časa. Spreminja se vse in slepili bi se, če bi mislili, da se ne bo spremenil tudi mehanizem političnega odločanja in družbenega upravljanja. Postaviti moramo novo filozofsko, politično in moralno-etično ogrodje, ki se bo sposobno prilagajati pritiskom eksponentnega tehnološkega in znanstvenega napredka. Posodobiti moramo model družbeno-političnega odločanja in ga usmeriti na pot prihodnosti za družbo novega tisočletja.

A če si poskušamo predstavljati svet brez nacionalnih držav, suverenih narodov in demokracije, se zaletimo v miselni zid. Tako dolgo že živimo v tem svetu, v takšni ureditvi, da je vse drugo nepredstavljivo. Pa je res tega že tako dolgo? Ideja nacionalne države je postala popularna šele z ameriško in francosko revolucijo in kot politični konstrukt obstaja komaj dobrih dvesto let. Kljub temu se zdi nemogoče, da bi lahko država ali demokracija, kakršno jo poznamo danes, propadla. A verjetno se je tudi Rimljanom, živečim okoli leta nič, zdelo nemogoče, da bi lahko propadel tako mogočen imperij (Bartlett, 2017b). Pa je, in propadli so do danes še vsi, še tako mogočni, kot je bil egipčanski, tako da ne bi bilo nič nenavadnega, če bi propadel tudi sistem nacionalnih držav ali demokracija kot podlaga sodobne družbeno-politične ureditve. Morda se utegne enako zgoditi tudi z neoliberalizmom (in kapitalizmom) ne glede na to, kako stabilno ustoličen deluje v tem trenutku. »Kot vsak družbeni sistem, ki smo ga kadarkoli poznali, tudi ta ne bo trajal večno,« zato je naša naloga, da »izumimo, kaj se bo zgodilo po tem« (Srnicsek in Williams, 2015), pri tem pa moramo najprej relocirati naše intelektualne in finančne zmogljivosti iz podivjanega tehnološkega izumiteljstva v inoviranje družbe. »Ljudje smo se izkazali kot izjemno sposobni reševanja zelo zahtevnih tehnoloških problemov [...] Smo pa bistveno manj sposobni premagovati večje družbene težave.« (Friedman in Taylor, 2012: 6) Izumi in inovacije, kot jih razumemo danes, se nanašajo predvsem na tehnološko področje, bistveno premalo poudarka pa dajemo normativnim in praktičnim inovacijam in izumom družbeno-političnih sistemov in družboslovja kot takega. »Nujno (je), da so sociologi bistveno bolj kot doslej

tudi konceptualno inovativni, ker bodo v nasprotnem primeru ostali brez orodij, s katerimi je mogoče analizirati družbe in svet v času globalizacije.« (Rizman, 2010: 375)

Spremenjen način produkcije in distribucije informacij spreminja ekonomsko, socialno in kulturno okolje in omogoča mreženje globalnega prebivalstva brez izrazito nacionalnih meja. »Informacije, znanje in kultura so centralne za človekovo svobodo in razvoj; kako se producirajo in izmenjujejo v naši družbi, kritično vpliva na to, kako vidimo stanje sveta.« (Benkler, 2006: 2) Kulturne, jezikovne in rasne razlike se začenjajo stapljati v singularno identiteto svetovnega državljana. Globalizacija je sodobnemu, tehnološkemu človeku odprla in približala svet. Od nje »naj bi imeli koristi vsi prebivalci tega planeta«, a se »v razmerah intenzivne globalizacije [...] upravičeno zastavlja vprašanje, kako lahko nacionalne države še naprej nadzorujejo procese in odločitve, ki zaradi njihove eksteritorialne narave prese-gajo zmožnosti nadzora ter posledično tudi samega odločanja o njih« (Rizman, 2010: 377, 382). Benkler v sklopu »ekonomije mrežnih informacij« vidi te trende kot nov modus produkcije, ki se pojavlja sredi najbolj naprednih ekonomij, »tistih, ki so najbolj računalniško prepletene in za katere informacijske dobrine in storitve igrajo najpomembnejšo vlogo«, hkrati pa ekonomija mrežnih informacij povzroča »rast individualnih praktičnih sposobnosti in vloge, ki jo igrajo posamezniki v [...] pogosto netržnem individualnem in družbenem vedenju« (Benkler, 2006: 4, 14), s čimer se zmanjšuje pomen obvezno tržnega vedenja povsod in za vsako ceno. Pojav mrežnosti sodobne družbe spodbuja altruistično, netržno vedenje čedalje večjega števila ljudi, ki se uporno kapitalizmu odločajo za nesebična dejanja dobrote in pomoči sočloveku skozi individualno akcijo ali skozi eksponentno rastoč trg nevladnih organizacij, kar pa še dodatno slabi nacionalno državo. »Posamezniki lahko naredijo in dosežejo večji učinek v ohlapnih povezavah z drugimi brez potrebe po vzpostavitvi stabilnih, dolgotrajnih povezav, kot je npr. razmerje med sodelavci ali participacija v formalnih organizacijah,« (Benkler, 2006: 6) ali kot je sposobna zaradi počasnih birokratskih procesov to narediti država. Države v luči nesposobnosti hitrega odziva delujejo nemočno, razvrednoteno, demoralizirano; na vsakem koraku izgubljajo avtoriteto in legitimnost. Se lahko v luči tega vprašamo celo, kdo nacionalno državo sploh še potrebuje? »Problemi (kot je) globalizacija [...] postavljajo v ospredje potrebo po redefiniciji demokracije, kakršno smo poznali doslej,« (Rizman, 2010: 383) enako pa lahko velja tudi za vprašanje nacionalne države. Gleeson in Low sicer trdita, da družbe »niso bile dizajnirane, temveč so se razvile« (1998), kar normativno gledano onemogoča domnevo, da je mogoče razviti nov družbeni sistem »iz nič«; tj., če se le-ta ne bo razvil sam od sebe kot posledica naravne evolucije družbe in sistemov, s čimer pa se nikakor ne strinjajo libertarci, npr. snovalci projektov Seasteading in Liberland (Friedman in Taylor, 2012; Bartlett, 2017b), ki nakazujejo, da je nove družbene sisteme mogoče ustvariti »iz nič«, če le imamo na voljo za to primeren teritorij.

Lahko skladno s tem ponovno predvidevamo porast trenda manjših, morda mestnih držav z neodvisno suvereno avtoriteto, kot smo jih poznali večino časa obstoja (predinformacijskotehnološke) civilizacije? Med 10. in 16. stoletjem Benetke in Firenze, pred tem Jeruzalem in Atene, še dlje nazaj v preteklosti Babilon in Ur. Zaradi čedalje kompleksnejšega nadzora pretoka ljudi in informacij nacionalne države že sedaj prepuščajo marsikatero odgovornost mestom (zvezna vlada ZDA se je odrekla nadzoru varstva okolja in odgovornost prenesla na raven mest) (Bartlett, 2017a). Mesta so središča inovacij, financ, trgovanja, razvoja, kulture in življenja (od leta 2014 prvič v zgodovini človeštva v mestih živi več prebivalcev kot na podeželju (Organizacija združenih narodov, 2014)). Trend po življenju v mestih in prenosu suverenih pravic na enote, manjše od nacionalnih držav, je viden tudi v aktualnih družbenih dogodkih; v poskusu odcepitve Benetk od nacionalne italijanske vlade (na posvetovalnem referendumu leta 2014 je 2,1 milijona prebivalcev Benetk s širšo regijo Veneto (pribl. 5 mio prebivalcev) oz. 89 % tistih, ki so volili, glasovalo za neodvisnost (Roberts, 2014)), poskusu odcepitve Škotske od Velike Britanije leta 2014 (BBC, 2014) ter Katalonije od Španije leta 2017 (Jones in Burgen, 2017). Ker so bili vsi poskusi odcepitve neuspešni, nekateri libertarci (Friedman, Taylor, Thiel, Jedlička idr.) vidijo več upanja v ustvarjanju povsem novih mest in držav, ki bi na nezasedenem območju omogočala eksperimentiranje z novimi družbenimi, političnimi in ekonomskimi sistemi. Tisočletja je prava moč počivala v rokah mest in mestnih držav, zato je še toliko bolj verjetno, da se bomo ob vse večji kompleksnosti globalnih povezav najprej vrnili v ureditev mestnih ali mikrodržav, preden postanemo ena svetovna država.

Meje podsistemov ne morejo biti več integrirane s klasičnimi teritorialnimi mejami. [...] Le še politični podsistem uporablja take omejitve. [...] Drugi podsistemi, kot sta znanost in ekonomija, se širijo po vsem planetu. Temu primerno je postalo nemogoče omejiti družbo kot celoto s teritorialnimi mejami. (Luhmann, 1982)

Tehnološki izumi proti družbenim

Če je demokracija, več kot dva tisoč let stara ideja, zares vrhunec družbene ustvarjalnosti, se nam morda ne piše prav dobro. To seveda ne pomeni, da demokracija morda ni najboljša družbeno-politična ureditev, a se ob pomanjkanju družbene inovativnosti – ob tem, da mobilni telefon že danes, po dobrih dvajsetih letih obstoja, deluje skorajda arhaično – ne moremo počutiti preveč varno. Če bi se človeštvo zadovoljilo z iznajdbo kolesa, bi verjetno še danes živeli v brunaricah in poskakovali med kraji v kočijah, najbližji približek mobilni komunikaciji pa bi bil poštni golob. Danes izkušamo zelo drugačno družbeno okolje, a se še vedno zanašamo na arhaične politične in intelektualne moduse, kar povzroča probleme,

ki jih ne bomo rešili »z enakim razmišljanjem, s katerim smo jih ustvarili« (Albert Einstein), zato je inovativno razmišljanje zunaj ustaljenih okvirov imperativnega pomena, potrebujemo pa tudi razvoj »vrednotnega sistema, ustrezen taki realnosti, ki bo podkrepila naš razvoj proti razumni kulturi« (Fresco, 1995a).

Čeprav je sistem demokracije nastal že v antični Grčiji, se je družba od tedaj razvijala predvsem skozi mestne države, imperije in monarhije, demokracija pa se je v praksi imela priložnost uveljaviti (vendar ne v celoti in ne povsod) šele precej pozneje, v drugi polovici 20. stoletja. V zadnjih petdesetih letih je demokracija pokazala izjemno sposobnost razvoja in organske samotransformacije, zato pomembnosti demokratičnih zvrsti nikakor ne želimo zanemarjati, je pa za potrebe tega članka dovolj, da na kratko spoznamo osnovni in prevladujoči obliki, direktno in predstavniško demokracijo.

Direktna, neposredna, čista, izvorna, atenska oz. klasična demokracija je vladavina ljudstva (iz stare grščine: demos = ljudstvo, kratos = moč), razvita v 5. st. pr. n. št. v Atenah stare Grčije. Natančneje, čista demokracija je vladavina vseh volilno upravičenih prebivalcev določene države, mesta oz. suverenega ozemlja; je oblika demokracije, v kateri se ljudje neposredno in vsak dan odločajo o političnih vprašanjih, predlagajo zakone in sprejemajo vse z družbo povezane odločitve, kar zahteva široko in stalno udeležbo državljanov v politiki (Christiano, 2006; Mavropalias, 2017), življenje blizu fizične točke razprave in odločanja (npr. agora, mestni trg), pa je skoraj nujno (s pojavom svetovnega spleta se ta zahteva spreminja; več spodaj pri delegativni demokraciji). V danes najbolj razširjeni variaciji demokracije, v predstavniški oz. reprezentativni demokraciji, pa se ljudje le enkrat na štiri do pet let (in ne vsak dan) odločajo in volijo predstavnike, zastopnike oz. posrednike, ki nato vladajo kot maloštevilna politična elita in v času mandata v imenu ljudstva sprejemajo in uresničujejo politične iniciative (Beck, 2013). »Tak pristop je resda učinkovit, vendar v zameno za izgubo aktivnega državljanstva in participacije,« (Barber, 1984) in če si »med mandatom premisliš, glede tega ne moreš kaj dosti storiti.« (Behrens, Kistner in Nitsche, 2014) Predstavniška demokracija nam olajša politično udejstvovanje, a nam hkrati, paradoksalno, preprečuje neposreden dostop do politike, kar pa danes močno vpliva na nezadovoljstvo močic s politiko in na degradacijo demokracije kot take. Tudi v odnosu do te pozicije bomo pozneje analizirali potencialne nadgradnje, variacije in inovativne alternative demokratičnemu sistemu. Če pa želimo razumeti, kaj družbeno inoviranje pomeni, pa moramo najprej vsaj za trenutek začutiti razsežnosti inoviranja sodobne tehnologije.

Tehnologija nas spreminja v bogove, kot jih zna opisati le mitologija. Kreatorje življenja in manipulatorje narave. Znanstveniki z inštituta J. Craig Venter so s pomočjo štirih steklenic kemikalij že razvili sintetično celico DNK-zapisa, ki se je sposobna replicirati na podlagi informacij, prejetih iz računalnika (Nature, 2010). Verily, znanstvena roka Googlevega materinskega podjetja Alphabet, v laboratoriju umetno okužuje samce določene vrste komarjev z bakterijo wolbachia, ki v samicah komarjev povzroči neplodnost in s tem posledično izkoreninjanje te vrste,

ki v konkretnem primeru prenaša virus zika, v prihodnje pa sledi tudi iztrebljanje prenašalcev rumene mrzlice, denge in malarije (Buhr, 2017; Mullin, 2017). Uspelo nam je elektronsko povezati možgane dveh podgan tako, da sta druga drugi pomagali pri reševanju ugank, čeprav sta bili zaprti v kletkah tisoče kilometrov narazen (Pais-Vieira, 2013), znanstveniki pa se skozi razne tehnološke aplikacije zelo resno ukvarjajo tudi z ekstremnim podaljševanjem zdravega razpona življenja in celo s skorajšnjo nesmrtnostjo (Corbyn, 2015; Kovner, 2018). Ker znanstvena fantastika eksponentno izgublja svojo fantastičnost in eksplozivno postaja le še znanost, je serija izumov, ki bi jih lahko še navedli, preprosto predolga, da bi to storiли tukaj, vse od medplanetarnih plovil (Musk, 2017) in 3-D tiskanja človeških organov (Shieber, 2018), do kvantnih računalnikov (Trabesinger, 2017) in tehnologije nevidnosti (Aigner, 2017). James Hughes obravnava številne implikacije sodobnih tehnologij na sodobno družbo in človeka, pri čemer vprašanje globalizacije niti ni več najpomembnejše; v ospredju so predvsem vprašanja tehnološko izboljšanega človeka-stroja, kiborga, ki bo nadgradil biološko evolucijsko osnovo narave in nas potegnil nad to, kar nam ponuja narava, hitreje, kot bi to lahko (če sploh kdaj) dosegla evolucija kot taka. »Konvergenca nanotehnologije, biotehnologije, informacijske tehnologije in kognitivne znanosti (pa) nam bo v prihajajočih desetletjih dala nepredstavljivo tehnološko dominacijo nad naravo in nami samimi.« (Hughes, 2004) Za tehnološko inovativnost se nam torej ni treba bati. Nekaj povsem drugega pa je družbeno-politična inovativnost.

William Foote Whyte že leta 1987 zapiše, da moramo v prihodnje narediti bistveno več, da bi »prikazali praktično relevantnost sociologije« (1987: 45), pri čemer definira družbene inovacije kot: 1. nov element v organizacijski strukturi ali medorganizacijskih odnosih, 2. nov skupek procedur za oblikovanje človeške interakcije in razmerje človeka do naravnega in družbenega okolja, 3. novo politiko v akciji in ne samo na papirju, 4. novo vlogo oz. nov skupek vlog. Lastnost dobrega družbenega izuma je to, da »čeprav je najverjetneje potreben izjemen posameznik, da iznajde družbeno novost, mora biti ta pri navadnih smrtnikih brez težave prepoznana, opisana in analizirana tako, da jim dopušča, da jo lahko prilagodijo lastnim interesom in potrebam« (Whyte, 1987: 46). Whyte pa za inoviranje družbe ne zahteva nujno izuma nečesa iz nič; celo nasprotno, pomembno se mu zdi, da lahko ob poskušanju odkrivanja novih oblik družbene ureditve le-te v procesu oplemenitimo tudi z odkritji preteklih let.

V luči te definicije bomo izvedli naslednje robne pogoje za potrebe analize aktualnih trendov in bodočih predlogov v inoviranju družbenih sistemov: 1. praktičnost: ali lahko obravnavane sisteme tretiramo kot praktično uporabne oz. ali so ideje predvsem teoretično sicer smiselne in podkrepljene, v praksi pa težko uporabne; 2. razmerja: ali predlagani sistemi pomenijo nova razmerja med državljanji in odločevalci/političnimi organizacijami oz. ali ohranjajo obstoječa razmerja; 3. aktualnost: ali lahko predlagani sistem v prakso apliciramo že danes oz. ali pogojno šele v oddaljeni prihodnosti – koliko je sistem odvisen od razpoložljive

tehnologije; 4. razkol: kako disruptiven je sistem za obstoječe politične organizacije oz. ali jih delno ali v celoti ukinja, ali raje dopolnjuje; 5. univerzalnost: ali lahko tak sistem vsaj teoretično koristi večini povprečnih državljanov (dviguje blaginjo, standard, pravično razporeja sredstva in moč) oz. ali koristi le manjšini?

Menim, da morajo biti inovativni družbeno-politični sistemi, ki želijo imeti dejansko težo, nujno praktično uporabni in ne zgolj normativno brezhibni, da morajo vzpostavljati nova razmerja med ljudmi in političnimi organizacijami, pri čemer morajo imeti ljudje več kontrole nad organizacijami kot organizacije nad ljudmi, da morajo biti uporabni že danes in ne pogojno šele v oddaljeni prihodnosti, da ne zanemarjajo in nasilno ne spodkopavajo moči obstoječih institucij, temveč sodelujejo v orkestru z njimi v obdobju njihovega mehkega prestrukturiranja, ter da morajo ustrezati večini povprečnih ljudi in ne le peščici posameznikov. Ideje, ki bodo ustrezale vsem petim kriterijem, bodo vredne resne nadaljnje obravnave in preizkusa v testnem okolju, ki ga bomo definirali pozneje.

Odgovori najobetavnejših družbeno inovativnih idej bi se torej glasili takole: Uporabno v praksi: da. Nova razmerja: da. Uporabno že danes: da. Razkol v institucijah: ne. Univerzalnost: da. Kjer jasen odgovor ne bo mogoč, bo podan opisni odgovor.

Alternative obstoječim družbeno-političnim sistemom in nacionalnim državam

Katere so torej obstoječe alternative sodobnim družbeno-političnim ureditvam? Do kod seže naša domišljija, kaj lahko uporabimo in kaj je utopija?

V globaliziranem svetu, kjer se čedalje več ljudi zavestno ne identificira z nacionalno državo, temveč se imajo za globalne državljane (Grimley, 2016), je morda uporabna Luhmannova ideja organizacije civilne družbe, kot jo vidi v kontekstu »svetovne družbe« (*world society*) oz. demokratične svetovne vlade, ki naj bi omogočala lažjo odpravo jedrskega oboroževanja, zagotovilo globalne varnosti, izničenje genocidov, varovanje človekovih pravic in ureditev podnebnih težav (1982). Iz perspektive moderne systemske teorije svetovna družba temelji na komunikaciji, ki se zaradi svoje narave ne more ustaviti ob nacionalnih mejah (Schlichte, 2006), zato je komunikacija že po definiciji globalna, in ker komunikacija vedno bolj obvladuje ves planet, lahko skladno s tem obstaja le ena svetovna družba (Luhmann v Schlichte, 2006). Največja nevarnost, ki jo pomeni tak sistem, je možnost, da se ureditve polasti posameznik, ki bi bil brutalno opresiven (Hughes, 2004). Ker ne bi bilo drugih držav, ki bi mu lahko nasprotovale, bi bili lahko nevarno blizu ponovitvi nacističnega režima na svetovni ravni. Vendar konceptu svetovne družbe vsaj za zdaj ne kaže dobro. Če že kaj, se čedalje več etničnih manjšin, mestnih držav in narodov (kot smo videli zgoraj) odloča prav za nasprotno, za popolno suverenost. Uporabno v praksi: da. Nova razmerja: ne. Uporabno že danes: da. Razkol v institucijah: da. Univerzalnost: ne nujno.

Iz teh razlogov je morda bolj verjeten koncept Jonathana Kolberja, »družba praznovanja« (*celebration society*), ki ponuja libertarno verzijo možnosti samooblikovanja družbe v kontekstu manjših civilnih enot v za ta namen umetno zgrajenih mestih, kot je npr. Masdar (Goldenberg, 2016). Ali konstrukcija nove države Liberland po viziji ekscentričnega milijonarja Vita Jedlicke na močvirnatem, sedem kvadratnih kilometrov velikem območju Gornja Siga med Hrvaško in Srbijo, ki je po balkanskih vojnah ostalo tehnično in pravno nezavzeto ozemlje (Campbell, 2015). Kolber meni, da se lahko pred tehnološko povzročeno družbeno destabilizacijo, kot utegne postati brezposelnost, povezana s tehnološkimi inovacijami, kot so umetna inteligenca, robotika, 3-D tiskalniki, ki bodo zmožni natisniti vse, od človeških organov do nebotičnikov, obranimo le z radikalno drugačnim pristopom obravnavanja družbene ureditve, ki bi jo lahko prakticirali v namenskih, samooskrbnih mestnih državah, katerih gradnjo Kolber ocenjuje na okoli 20 milijard dolarjev. Delovanje mestnih držav lahko danes »simuliramo v velikanskih spletnih simulatorjih. Ko razvijamo in testiramo nove ideje družbenih organizacij, nam take simulacije ponujajo prednost hitrosti, lahkotnosti sodelovanja in nizkih stroškov. Tovrstni sistemi so lahko refinirani in razhroščeni že v nekaj letih in ne v nekaj desetletjih.« (Kolber, 2015) Parlamentarni predstavniki v družbi praznovanja bi bili izbrani z žrebom med prebivalci, s čimer bi bistveno zmanjšali vpliv premoženja in politike kot take. Uporabno v praksi: da. Nova razmerja: da. Uporabno že danes: da. Razkol v institucijah: da. Univerzalnost: da.

Družbeno-politična ureditev, v kateri so odločevalci izbrani po načelu loterije, t. i. lotokracija oz. »demarhija« (*demarchy*), je koncept, ki ga je razvil avstralski filozof in politolog John Burnheim. V demarhiji državi oz. konkretnim posameznim sektorjem (promet, zdravstvo, gospodarstvo, šolstvo idr.) vladajo naključno izbrani odločevalci, ki so bili izbrani iz bazena izvoljivih državljanov (1985; 2006; 2016). Čeprav je že izvirna, starogrška demokracija na podoben način volila svoje uradnike, daje današnja oblika predstavniške demokracije ljudem le malo možnosti za dejansko upravljanje družbe brez volitev vsake toliko let, kjer pa posamezniki tako ali tako volijo že vnaprej izbrane kandidate, v nobenem primeru pa ne volijo pomembnih posameznikov v korporacijah ali vladni birokraciji (Martin, 1992). V sistemu demarhije imajo skupine pritiska in lobisti ter morebitni nelegitimni ali celo nelegalni postopki vplivanja na (bodoče) odločevalce nično moč in vpliv, saj nihče ne more vedeti vnaprej, kdo bo zasedel kateri položaj. V zanikanje kritik, da naključni posamezniki naj ne bi znali odgovorno sprejemati odločitev, je bilo v eksperimentalnih projektih odkrito, da so udeleženci vzeli svoje naloge zelo resno in bili sposobni priti do razumskih sklepov, ki niso bili nič slabši od sklepov prenekaterih politikov, ki odločajo o strokovnih zadevah, na katere se v resnici sploh ne spoznajo, »ti eksperimenti (pa) so najboljši dokaz, da imajo naključno izbrani ljudje iz družbe interes, zmogljivost in sposobnost sprejemati odločitve glede pomembnih zadev« (Martin, 1992). Kar je pomembno, je zmogljivost celotne skupine naključno izbranih predstavnikov, podprtih s strani profesionalnega osebja in

virov, ki po domnevah družboslovne znanosti potrjuje, da so naključno izvoljeni in raznoliki odločevalci bolj dovzetni za kolektivno modrost in lahko zato sprejmejo boljše odločitve za družbo kot primerljiva skupina homogenih strokovnjakov (Bouricius in dr., 2016). Uporabno v praksi: da. Nova razmerja: da. Uporabno že danes: da. Razkol v institucijah: ne. Univerzalnost: da.

»Panarhija« (*panarchy*) je v prvotnem pomenu režim, ki zaobjema vse druge režime (de Puydt, 1860), danes pa pomeni obliko globalnega vladanja in nehierarhične organizacije, tudi t. i. »polidržave« (*Polystate*), ki je družbena ureditev, sestavljena iz geodržav (vezanih na geografsko lokacijo nacionalne države) in antropodržav (vezanih na politično in pravno jurisdikcijo), po kateri lahko ljudje izbirajo, kateremu političnemu sistemu želijo pripadati (kje spoštovati zakone in plačevati davke), ne glede na to, kje geografsko dejansko živijo (Weinersmith, 2014). Tako lahko nekdo pripada monarhiji, njegov sosed fašističnemu režimu, sodelavec kanadskemu in oče nemškemu davčnemu sistemu, čeprav vsi živijo v istem mestu, npr. v Tokiu. Panarhija je v jedru radikalno liberalna teorija, ki predvideva popolno enakost vseh ljudi ob vzajemnem spoštovanju popolne drugačnosti vsakogar, pri čemer ima vsak posameznik svobodno pravico izbrati »sebi lastno ideologijo, družbeno organizacijo [in] živeti v svojem ali kateremkoli izbranem sistemu, nemoten s strani drugih, celo voditeljev« (Zube, 1986). Weinerschmidt ugiba, kako bi bile videti vlade, če ne bi vladale nad ozemljem, temveč nad človeškimi nazori. Medtem ko imajo antropodržave zakonodajno moč, polidržava deluje kot arbiter in skrbi, da se antropodržave ravna po pravilih, ki so jih določile (2014). Antropodržava je torej virtualna država, ki jo sestavljajo podobno misleči državljani, ljudje sorodnih nazorov. Čeprav je ideja prej karikatura kot zelo resen predlog, pa vsekakor spodbuja misel na zdravo konkurenčnost med političnimi režimi, ki so danes verjetno edini proizvod, ki se (še) ne trži. Države imajo monopol nad jurisdikcijami, za monopole pa je znano, da si ne prizadevajo zagotoviti najboljših mogočih rešitev. To se kaže tudi v državno sponzoriranih konfliktih, ki so vzeli okoli 180 milijonov življenj, medtem ko je število ljudi, ubitih v 20. stoletju v zadevah, ki niso povezane z državo, »samo« osem milijonov. Strošek vlad v smislu človeških življenj je velikianski (Lin Lim, 2014) in če bi se države ravnale po načelih prostega trga – tako, da bi imeli prebivalci več možnosti prosto izbirati prehode med različnimi sistemi oz. da bi bili stroški selitve v druge države nižji –, bi lahko bistveno bolj pritisnili na vlade in jih spodbudili k implementaciji atraktivnejših politik, ki bi se prej ukvarjale s privabljanjem novih »klientov« kot pa s sponzoriranjem vojn. »Če bi gledali na vladanje kot na industrijo, bi ugotovili, da je največja na svetu in da pomeni približno 30 odstotkov svetovnega BDP-ja oz. Osemnajst trilijonov dolarjev na leto.« (Friedman in Taylor, 2012: 10) Tekma v tem, kdo bo ponudil najboljši politični režim, bi nesporno spodbudila zdravo konkurenco in v slogu liberalne doktrine povzročila politične migracije Zemljanov v njim bolj lastne ureditve. Sorodno idejo predstavi Bruno Frey, ki predlaga novo obliko federalizma: funkcijske, prekrivajoče in kompetitivne jurisdikcije, ki bi državljanom omogočale lažji vstop v posamezne

jurisdikcije in izstop iz njih, kar bi »povečalo učinkovitost javne administracije in vplivalo na učinkovitejšo družbo« (Frey, 2005), vendar tak sistem zakonsko za zdaj ni nikjer podprt, saj je v nasprotju z interesi politikov in visokih javnih uradnikov, ki bi jim jemal moč. Uporabno v praksi: ne. Nova razmerja: da. Uporabno že danes: da. Razkol v institucijah: da. Univerzalnost: da.

Medtem ko je ideja polidržave težko uresničljiva v praksi, pa je »ciberokracija« (*cyberocracy*) verjetno le vprašanje časa (Ronfeldt, 1992). Ta pomeni način vladanja s pomočjo velikanske količine metapodatkov iz vseh segmentov družbe, ki smo jih s pomočjo hitrega razvoja umetnointeligenčnih sistemov za obdelavo gigantskih baz podatkov sposobni analizirati že danes, saj »informacijska tehnologija počasi, a radikalno vpliva na to, kdo vlada, kako in zakaj« (Ronfeldt, 1992). Ciberokracija se lahko pojavi v ožji obliki kot oblika organizacije, »ki bo izpodrinila tradicionalno obliko birokracije in danes prevladujoče tehnokracije«, ali pa v širši obliki kot »oblika vlade, ki bo redefinirala relacije med državo, družbo ter zasebnim in javnim sektorjem« (ibid.). Za ciberokratsko organizacijo lahko štejemo že režim stasi, ki je v Vzhodni Nemčiji zbral podrobne podatke šest milijonov ljudi, kar je med drugo svetovno vojno in po njej pomenilo več kot tretjino celotne populacije Vzhodne Nemčije, a se je sistem zadušil pod goro podatkov in zrušil ravno zaradi pomanjkanja tehnološke, računalniške obdelave podatkov (Bruce, 2003), zato ni jasno le to, da bodo »informacije in kontrola nad informacijami postale primarni vir moči kot naravni naslednji korak v politični evoluciji« (Ronfeldt, 1992), temveč da so informacije glavni vir vzdrževanja krovnih pozicij moči v družbi že dolgo, verjetno že od nekdaj, le ustreznega orodja za obdelavo velikanskih podatkovnih baz do danes nismo poznali. Paradoksalno je ravno, da ni tehnologije za obdelavo masovnih baz podatkov in njihovega (ne)razprečevanja pomagal zaprtim sistemom, da so ostajali dlje časa zaprti in represivni. A čeprav lahko nove tehnologije pomagajo izpodriniti stare tipe zaprtih režimov (in jih naredijo zato bolj odprte, transparentnejše), to še ne pomeni, da bodo demokracije bolj demokratične ali totalitarizmi manj mogoči, saj se »zna zgoditi, da bodo zavzele novo hibridno obliko med demokracijo in totalitarizmom, kjer bodo nekateri delovali bolj demokratično kot kdajkoli prej, medtem ko bodo drugi podrejeni novim tehnikam nadzora in kontrole« (Ronfeldt, 1992), kjer bomo vsi (tudi vodilni politiki) prepuščeni na milost in nemilost nadzora in kontrole z vseh strani. Nadzorujejo nas zasebne korporacije, »lastnice« svetovnega spleta (Facebook, Twitter, Google), vlade, ki imajo dostop do teh podatkov (uradno ali neuradno) ter hekerji, pred katerimi ni varen nihče, na srečo tudi vlade in politiki ne (WikiLeaks, PanamaPapers, ParadisePapers). Ronfeld in Varda sta adaptirano verzijo članka pripravila leta 2008, kjer definirata tedaj mogoče trende v prihodnosti: porast zaznavnih senzoričnih aparatov; mrežno zasnovan socialni sektor, sestavljen pretežno iz nevladnih organizacij; mrežna vladnost in multiorganizacijsko sodelovanje. Avtorja sicer povzemata, da države, zagotovo pa tudi družbe, ne morejo obstajati brez hierarhije. Države bodo po njunem mnenju najverjetneje ostale dom tovrstne organizacije in čeprav bo tehnolo-

loška revolucija spremenila, decentralizirala in premrežila odnose, bo hierarhija ostala v njihovem središču (Rontfeld in Varda, 2008). Uporabno v praksi: da. Nova razmerja: ne. Uporabno že danes: da. Razkol v institucijah: ne. Univerzalnost: ne.

Na ekstremnem koncu premišljevanja sta futuristični ideji »umetno-inteligenčni oz. UI singleton« (*AI singleton*) in »nukracija« (*noocracy*). Nusfera, ki jo je leta 1922 utemeljil Pierre Teilhard de Chardin, je prostor, v katerem je človeška kognicija prepoznana kot integralni del naravnega okolja, v katerem neko biološko bitje (človek) spreminja svet tako, kot ga ne more nobeno drugo bitje (Inglis-Arkell, 2012). Skladno s tem lahko utemeljimo nukracijo kot družbeno-politični sistem, ki temelji na povezavi možganov vseh prebivalcev določene skupnosti ali vsega sveta (Vernadsky, 1943); panjsko združen civilizacijski razum, ki bi ga lahko dosegli z mreženjem vseh komunikacijskih mrež v medmrežju ali celo s telepatsko povezanimi možgani (Pais-Vieira, 2013). Nukracijo je v smislu vladavine in avtoritete razuma (in aristokracije modrih) že Platon videl kot tisto, ki bo logično nasledila demokracijo kot avtoriteto in vladavino množice (Platon, 360 pr. n. št.) kar nam sporoča, da so na demokracijo že snovalci koncepta gledali kot na prehodno obliko, ki jo bo nadomestila kolektivna vladavina razuma, in čeravno bi lahko tako pozicijo šteli tudi kot intelektualno-elitistično in množično izključevalno, pa je treba iz tega potegniti predvsem dejstvo o pretočnosti in neskončnosti kateregakoli že sistema in s tem nakazati nujno potrebo po takojšnjem razvoju novih možnosti. Kevin Warwick, britanski znanstvenik in profesor kibernetike na univerzi v Readingu, in Anders Sandberg, nevroznanstvenik z inštituta za prihodnost človeštva na univerzi v Oxfordu, trdita, da je možnost telepatske nufere zelo verjetna in da imamo večino tehnologije na voljo že danes, manjkata nam le še denar in etično privoljenje (Macaulay, 2017; Dvorsky, 2013a). Sandberg opredeljuje možnost telepatskega komuniciranja z uporabo pametnih telefonov in nosilnih naprav (*wearables*). Ko bodo te naprave sposobne prepoznavati naše nevronske signale kot misli, jih bomo lahko prek elektronskih signalov pošiljali naslovniku daleč stran. Težava, ki jo vidita omenjena znanstvenika v začetni fazi, je predvsem v dekodiranju znakovnih in simbolnih konceptov, ki jih pomeni določen pojem za različne ljudi, a nedvomno bo nusfera povsem spremenila razmerja v družbi tako kot vsaka informacijska revolucija (Sandberg, 2006). Uporabno v praksi: ne. Nova razmerja: da. Uporabno že danes: ne. Razkol v institucijah: ne nujno. Univerzalnost: da.

Singleton je (svetovni) red, ki mu vlada ena vrhovna odločevalska agencija oz. entiteta s sposobnostjo preprečevanja grožnje, zunanje ali notranje, ki bi bila uperjena proti njegovi eksistenci, s sposobnostjo učinkovitega nadzora nad vsemi glavnimi družbenimi področji, vključno s teritorialnimi alokacijami in davki (Bostrom, 2006). Za obstoj singletona je pomembno predvsem to, da v njegovi daljni okolici ni nobene druge ureditve, ki bi lahko delovala kot enovita. Država, ki bi (ali bo) kot prva posedovala orožje, s katerim bo lahko onemogočila kakršnokoli zunanjo (ali notranjo) grožnjo, ne da bi pri taki obrambi (ali napadu) tvegala uničevalne povračilne ukrepe, bo lahko postala učinkovit singleton (Miller, 2011). Gre torej

za sistem brez konkurence. Korak naprej je umetnointeligenčni singleton, ki bo prevzel človeške odločitve in s pomočjo naprednega nadzora nad ljudmi ter tehnologij za nadzor misli in obvladovanje velikanske količine podatkov deloval v ozadju družbe na neopazen, sam po sebi umeven način, kar v določeni meri predvideva že Jacques Fresco v idealizirani podobi zenovske družbe projekta Venera, kjer popolnoma vse odločitve – tudi to, koliko televizorjev in hladilnikov potrebujemo – sprejema centralni inteligentni sistem (Fresco, 1995b). Skozi senzorično tehnologijo bo lahko UI singleton uravnaval najmanjše podrobnosti družbe, celo fitnes in velnes človeštva (Bostrom, 2006). Največja nevarnost takega monolitskega sistema je enaka kot pri svetovnem redu; če se pokvari, nimamo nobene alternativne agencije, ki bi servisirala popravilo. Uporabno v praksi: da. Nova razmerja: da. Uporabno že danes: ne. Razkol v institucijah: da. Univerzalnost: ne.

Ekonomist Robin Hanson si je zamislil ekonomsko definiran družbeni sistem, kjer bi družbeno-politične odločitve sprejemali na podlagi predvidevanja tržnih zakonitosti. »Futarhija« (*futarchy*) je sistem, kjer izvoljeni predstavniki formalno definirajo in upravljajo postfaktična numerična merila nacionalne blaginje, špekulativni trgi pa so najboljše informacijske institucije, saj so sposobni zaznati in akumulirati spremembe in informacije v družbi hitreje kot politika. »To (pa) ne pomeni, da so stave glede cen vedno bolj natančne kot drugi viri informacij, temveč da je trg robustno natančna javna institucija, ki je sposobna ocenjevati (tudi) politično relevantne teme.« (Hanson, 2013: 9) Medtem ko demokracijam pogosto ne uspe akumulirati informacij, špekulativni trgi v tem blestijo (Hanson v Gelman, 2005). Uporabno v praksi: da. Nova razmerja: ne. Uporabno že danes: da. Razkol v institucijah: ne. Univerzalnost: ne.

Omeniti velja tudi zelo verjetno posledico hitrega podaljševanja zdravega življenjskega razpona, ki ga že omogoča tehnološki razvoj na področju medicine, tj. »gerontokracijo« (*gerontocracy*), oligarhično vladavino, kjer vladajo tisti, ki so bistveno starejši od povprečja odrasle populacije. Pri drastičnem podaljšanju življenja na dvesto ali več let se bo vzpostavil povsem nov družbeni red že samo zato, ker bodo starejši ljudje na političnih ali gospodarsko vplivnih položajih onemogočali mladim vstop na trg, kar pa se sicer dogaja že danes. James Hughes v gerontokraciji ne vidi problema, ker »mladi doživijo veliko več čustvenih pretresov in negativnih emocij; odgovorni so za veliko večino nasilja in zločinov«, tako da nam modrost starejših v današnjem stanju ne bi škodila (Hughes v Dvorsky, 2013b). Uporabno v praksi: ni teorija, zgolj novo evolucijsko stanje družbe. Nova razmerja: ne. Uporabno že danes: da. Razkol v institucijah: ne. Univerzalnost: ne.

Med številnimi izpeljankami demokracije, ki so v preteklih desetletjih skušale vsaka na svoj način definirati razmerja v družbi in osrediniti demokracijo, kot so npr. deliberativna demokracija in participativna demokracija (Barber, 1984; Mutz, 2006), liberalna demokracija, predstavniška demokracija, kontrademokracija oz. monitoring demokracija (Rosanvallon, 2009; Keane, 2011), kozmopolitska demokracija, zapatistična demokracija, konfucijanska komunitarna demokracija in npr.

wikidemokracija, moramo posebej omeniti in tudi v prihodnje več pozornosti nameniti »delegativni oz. likvidni demokraciji«, ki je v svojem konceptu prav ob pomoči sodobne tehnologije še najboljši približek čisti demokraciji in ena najresnejših alternativ (ali dopolnil) danes najbolj razširjeni predstavniki demokraciji, v kateri ljudje zares ne vladajo, temveč volijo posrednike, zastopnike, ki nato kot maloštevilna politična elita v imenu ljudstva uresničujejo politične pobude (Beck, 2013) in »če si med mandatom premisliš, glede tega ne moreš kaj dosti storiti« (Behrens, Kistner in Nitsche, 2014: 14).

V delegativni oz. likvidni demokraciji ni tako; tukaj je volilna moč zaupana vsakemu posamezniku in v skrajnem primeru delegatu namesto predstavniku. Delegativna ali likvidna demokracija vsakemu posamezniku omogoča, da se udeleži razprave in snovanja predlogov na posameznih področjih ter odločanja o njih, lahko pa zgolj začasno podeli upravljanje njegovega glasu delegatu, če sam na posameznem področju nima dovolj znanja ali časa za soodločanje (Behrens, Kistner in Nitsche, 2014). Medtem ko v predstavniki demokraciji izgubiš nadzor nad svojim glasom v trenutku volitev in ga pridobiš nazaj šele na naslednjih volitvah, v likvidni demokraciji obdržiš stalno, dnevno kontrolo nad svojim glasom. V likvidni demokraciji ljudje komunicirajo neposredno z ljudmi po načelu mnogi-mnogim (Kersting, 2012). Tovrstne ideje pa nikakor ne bi bile mogoče, če ne bi imeli na voljo sodobnih informacijsko-komunikacijskih orodij, ki z uporabo svetovnega spleta omogočajo nastanek t.i. elektronske demokracije. »E-demokracijo razumemo kot splet orodij za agregiranje mnenj (občanov), ki so potem kot taki vključeni v komunikacijske in odločevalske procese v (občinskih) institucijah.« (Lukšič, 2006: 28) Uporabno v praksi: da. Nova razmerja: da. Uporabno že danes: da. Razkol v institucijah: ne. Univerzalnost: da.

Seznam t. i. »kracij« nikakor ni izčrpen, a to tudi ni namen tega članka, kjer želimo predvsem pokazati, da premišljevanje o družbenih ureditvah seveda obstaja, da pa je v primerjavi s tehnološko inovativnostjo v precejšnjem zaostanku. Analiza je pokazala, da se tako rekoč nobeden od predlogov (z izjemo nastavka delegativne demokracije) ne more uvrstiti med ožje kandidate, med tiste, ki bi lahko pomenili novo družbeno ureditev že danes. Robin Hanson z modeliranjem in aplikacijo ekonomske logike sicer pokaže, da »kolonisti nimajo razloga, da bi zapustili Zemljo, dokler ekonomska rast ne zavre zgodovinskega trenda rasti« (1998: 6), kar preneseno v družboslovni kontekst lahko pomeni, da se ljudje ne bomo spustili v eksperimentiranje z novimi družbenimi sistemi, dokler nam obstoječi prinašajo dobiček. Ali smo torej že prišli do točke preloma? Problem večine idej, ki smo jih spoznali zgoraj, je, da opisuje idealizirano okolje končnega rezultata družbene tranzicije (družba praznovanja, projekt Venera), ne obravnavajo pa strategije, kako do cilja priti, predvsem pa se ne poglobljajo v tehnična vprašanja družbenega odločanja, načina izbora kandidatov in odločitev, načinov reševanja manjšin in pat pozicij razklane družbe, kar so temeljna tehnična vprašanja vsakega politično-družbenega sistema. Teorija, ki bo obravnavala zgolj novo integralno

organiziranost družbe (polidržava), ne bo pa jasneje opredeljevala ali spreminjala postopkov odločanja glede družbenih vprašanj in izvolitve izvrševalcev, nas v nadaljevanju analize in v prihodnjih člankih ne more zanimati. Tako gerontokracija ne pomeni drugega kot nova družbena razmerja in ciberokracija ne drugega kot novo osnovo, na podlagi katere odločevalci lažje sprejemajo odločitve; podobno velja tudi za futarhijo. Polidržava sicer pomeni novo družbeno ureditev, ne pa nujno tudi novih odločevalskih procesov pri sprejemanju politik in zakonov, čeprav spodbuja zdravo konkurenco med političnimi režimi. Lotokracija, ki se po rezultatu še najbolj približa kandidatom za celostno nadaljnjo obravnavo, govori predvsem o novem postopku izbora kandidatov, ne pa tudi o tehnologiji vladanja, nukracija in UI singleton pa sta preveč oddaljeni družbeni ureditvi, da bi ju na tem mestu sploh resneje obravnavali.

Sklenemo lahko s temeljno ugotovitvijo, da se bo pri snovanju bodočih predlogov družbeno-političnih ureditev in v imenu zmanjševanja negativnih posledic posameznih predlogov treba zateči h kombiniranju pozitivnih lastnosti različnih režimov (lotokracija pomeni univerzalno pošten izbor kandidatov, polidržava pomeni zdravo konkurenco med političnimi režimi, ciberokracija pomeni sprejemanje odločitev na bistveno bolj informirani podlagi, družba praznovanja ponuja nov prostor za razvoj družbenih idej), predvsem pa bo bodoče ideje treba snovati večplastno in podrobno odgovoriti ne samo na vprašanje, kakšna naj bi bila idealizirana podoba nove družbeno-politične ureditve, temveč tudi oz. predvsem, kako do tja priti, kako urediti razmerja med državljani in odločevalci, kdo so odločevalci, po kakšnih postopkih odločamo glede družbenih vprašanj, kakšna je družbena hierarhija, kje je v tej ureditvi mesto ekonomiji in gospodarstvu, idealno pa bi bilo, da bi vsaka nova ideja družbene ureditve predlagala tudi mesto znanosti, šolstvu, zdravstvu ter umestila družbo v odnosu do drugih družbenih ureditev – vsaka celovita, kreativna ideja nove družbeno-politične ureditve bi tako morala vsebovati tudi predlog družbeno-političnega manifesta. Nazadnje pa je izjemno pomembno tudi, da teorija ne sme učinkovati brezhbno zgolj v normativni obliki, temveč da jo je mogoče neposredno uporabiti tudi v praksi. Le tako bomo lahko družboslovci pridobili zares celovit kreativni načrt za postavitev in preizkus novih družbeno-političnih ureditev v testnih okoljih, ki nam bodo na voljo.

Družboslovni laboratorij

Vprašanje testnega okolja je še posebej zanimivo in zahteva v prihodnje podrobnejšo obravnavo. Čeprav družboslovje zato, ker ni pravega družboslovnega laboratorija, do zdaj ni imelo enakih testnih pogojev kot naravoslovje,² je predloge

² Ker družba in posameznik nista nikoli izolirana, ker v družbenem kontekstu posameznika ne moremo ločiti od same družbe in ker se družba oblikuje in premika po drugačnih, bistveno manj

inovativnih družbenih sistemov in političnih aranžmajev danes mogoče sooblikovati na svetovni ravni v virtualnem prostoru (Bitnation.co, Democracy.earth), delovanje novih družbenih sistemov pa bi lahko simulirali tudi v masivnih spletnih simulatorjih (Kolber, 2015) in s tem morda presegli oviro evolucijskega razvoja družbe (Gleeson in Low, 1998), enako kot tehnološki napredek presega biološke meje evolucijskega razvoja človeka. Spletna izobraževalna igra *Fold It* (Fold.it) je odličen kazalec kumulativne kolektivne inteligence človeštva, kjer milijoni ljudi sodelujejo pri sestavljanju novih proteinskih molekul, s čimer navadni ljudje na zabaven način pomagajo medicini odgovarjati na vprašanja, ki jih do danes tudi največji strokovnjaki s tega področja niso znali rešiti. Morda bi lahko v obliki oz. po vzoru socialnih iger (npr. Secondlife.com) in ob podpori virtualnih svetov (npr. Staramba.com, Decentraland.org) angažirali ves planet, da se priključi simulirani državi/družbi, kjer bomo v seriji digitalnih situacij iz resničnega življenja skušali reševati probleme v kontekstu različnih mogočih družbenih ureditev, s čimer ne bomo povzročili nobene škode, če se bomo zmotili. Tako bi lahko preizkusili najbolj radikalne scenarije in se morda naučili o družbi to, kar moramo vedeti za resnično-življenjsko implementacijo perspektivnih idej. K razvoju družbenih sistemov bi v takem okolju na zabaven in izobraževalen način lahko pripomogel vsak Zemljan, taka igra pa bi zaradi aktualnih gospodarskih trendov (razvoj UI, tehnologije veriženja blokov idr.) utegnila pritegniti tudi investitorje iz tehnološkega sveta.

Tisočletja je veljalo, da so »v fiziki fenomeni, ki jih preiskujemo, fiksni (in) opazovani fenomen pod kontrolo raziskovalca« ter da je »ta model bistveno manj primeren v sociologiji [...] Naša teoretična osnova (pa posledično) precej manj stabilna« (Whyte, 1987: 58), a danes prav v objemu ali zaradi sodobne tehnologije družboslovci vendarle počasi dobivamo prostor, kjer bomo lahko v bolj

predvidljivih vzorcih, kot jih poznamo v fiziki in biologiji, tudi modeli testiranja alternativnih družbenih sistemov v okolju, ki bi ga po vzoru naravoslovnega testnega laboratorija lahko izolirali od zunanjih silnic in ki hkrati ne bi mogel posnemati vseh spremenljivk, ki nastajajo v družbi (ali bo vse spremenljivke v vedno spreminjajoči se družbi sploh kdaj mogoče spoznati?), taki modeli ne bi mogli dati neizpodbitnih in zato tudi ne v celoti relevantnih podatkov. A to nikakor ne bi smela biti ovira, da takega laboratorija ne bi poizkusili vzpostaviti. V takem okolju bi nam bila po vzoru liberalne doktrine namreč dana možnost zavestne in prostovoljne potrditve ali zavrnitve participacije pri družbenem eksperimentu, kar nam v trenutnem okolju ni dano. Ne smemo namreč pozabiti, da smo v družbo rojeni kot testni zajci, na katerih se izvajajo dolgoletni preizkusi ekonomskih teorij, gospodarskih modelov in političnih režimov, ki v nasprotju z laboratorijskimi testi v kontroliranem okolju puščajo negativne posledice neposredno na vseh ljudeh.

Take posledice bi lahko vsaj ublažili, če že ne v celoti izničili z vzpostavitvijo nadzorovanega družbenega fizičnega okolja, ki bi ga načrtno naselili z vnaprej oblikovano družbeno, politično in ekonomsko (tudi versko) doktrino na teritorijih po vzoru idej Liberland ali Seasteading (vsak suveren umetni otok je lahko svoje mikrotestno okolje) ali z vzpostavitvijo digitalnih laboratorijev v okolju virtualnih svetov, ki bodo sposobni natančno simulirati čim več (vse?) spremenljivk analogne družbe, v kateri bodo lahko posamezniki s svojimi digitalnimi avatarji sodelovali pri testiranju takih in drugačnih izhodiščnih pozicij, za kar pa bo potrebna velikanska procesorska moč simulatorjev, ki jo utegnemo pridobiti s kvantnimi računalniki (Trabesinger, 2017), ali pa že v okviru tehnologije veriženja blokov z decentralizirano »megleno« računalniško obdelavo podatkov (*Decentralized Fog Computing* – ne smemo zamenjevati s *Centralized Cloud Computing*) (npr. Sonm.com).

kontroliranjem okolju načrtovali in preizkušali družbene ureditve in druge teze, pa najsi bo to s pomočjo računalniških simulacij in umetne inteligence, novih teritorijev na prosto plavajočih otokih, zgrajenih na svetovnih oceanih (Friedman in Taylor, 2012; Seasteading.org; Blue-frontiers.com), nikogaršnje zemlje (Campbell, 2017) ali kolonij na Marsu (Musk, 2017; Wall, 2017).

Sklep

Ob pomanjkanju kritičnega premišljevanja o alternativnih družbenih ureditvah si je trenutno težko predstavljati ureditev, ki ne bi vsaj v enem od svojih, morebiti mnogoplastnih značilnosti vsebovala tudi normativnih zakonitosti demokracije, in za zdaj ni nobenega razloga, da tudi ne bi bilo tako. Demokracija ponuja ne glede na oceane in Mars stabilno izhodišče, na podlagi katerega je treba graditi mogoče oblike bodočih sistemov. Glede na (ne)realne možnosti za vzpostavitev nekaterih od zgoraj obravnavanih idej bo v okviru ideje kreiranja univerzalne družbene ureditve v večplasten družbeni sistem, ki bo zadostil zgoraj omenjenim kriterijem, najverjetneje treba umestiti tudi elemente demokracije in ne prepustiti celotne globalne vladavine umetni inteligenci samo zato, da bi se sami izognili odgovornosti za našo lastno prihodnost. Sistem univerzalne družbene ureditve bo moral biti sistem, ki bo več poudarka dajal praktični uporabnosti in ne zgolj normativni brezhibnosti, sistem, ki bo dovolj odprt in fleksibilen za nenehno nadgrajevanje in izboljševanje.

Do zdaj so se vsi sistemi razvijali po naravni evolucijski poti sami od sebe skladno z razvojem družbe in družbenimi razmerami, zato si je marsikateremu teoretiku verjetno težko predstavljati situacijo, kjer bi imeli možnost umetno ustvariti družbeni sistem in ga aplicirati na določen družbeni segment, če že ne na celotno družbo. Tehnologija je katalizator vsemreženja, svetovni splet pa je največji talilni lonec v dosednji zgodovini človeka. »Svetovni splet je politični sistem jutrišnjega dne.« (Kyriacos, 2016) Informacijska tehnologija počasi, a radikalno vpliva na to, kdo vlada, kako in zakaj. »Informacije in kontrola (nad državljani) bodo postale primarni vir moči kot naravni naslednji korak v politični evoluciji.« (Ronfeldt, 1992) »Priča smo zatonu institucij in struktur, ustvarjenih za servisiranje dobe preteklosti. Med njimi so nacionalna država, delavski sindikati, cerkev, nuklearna družina, monogamija, časopis, knjiga [...], politična stranka in celo reprezentativna demokracija« (Derks v Behrens, Kistner in Nitsche, 2014: 5), zato je nujno, da inoviramo prostor demokracije in politike kot take ter ju postavimo v korak z zahtevami sodobnega časa. »[L]judje smo velikanski vir kreativnosti, kar nam omogoča, da oblikujemo svoje lastne družbene inovacije, ne da bi čakali na zunanjo silo, ki bi intervenirala in izumila, kar potrebujeta skupnost ali organizacija.« (Whyte, 1987: 46)

Ta članek ne more ponuditi dokončnega odgovora na številna zastavljena vprašanja, želi pa opozoriti na problem pomanjkanja resne inovativnosti in kreativnosti

družboslovnega premišljevanja in raziskovalce pozvati, da se na vprašanja urgentno odzovejo s svežimi idejami ter da jih testirajo v (kontroliranih) okoljih, investitorje pa spodbuditi k preusmeritvi finančnih sredstev s področja tehnološkega na področje družboslovnega inoviranja. Ključ do uspeha so torej popularizacija področja političnih inovacij in zadostna finančna sredstva, ki bodo poleg medicinskih in medplanetarnih raziskav podprle tudi družboslovne raziskave.

Literatura in drugi viri

- AIGNER, FLORIAN (2017): The Beam of Invisibility. A New Cloaking Technology Has Been Developed at TU Wien: A Special Kind of Material is Irradiated from Above in such a Way that Another Beam of Light Can Pass Completely Uninhibited. *TU Wien*, 13. september. Dostopno na: https://www.tuwien.ac.at/en/news/news_detail/article/125132/ (26. februar 2019).
- BARBER, BENJAMIN R. (1984): *Strong Democracy*. California: University of California Press.
- BARRIBEAU, TIM (2010): Scientists Create "Artificial Life" – Synthetic DNA that Can Self-replicate. *Gizmodo*, 21. maj. Dostopno na: <https://io9.gizmodo.com/5543843/scientists-create-artificial-life---synthetic-dna-that-can-self-replicate> (26. februar 2019).
- BARTLETT, JAMIE (2017a): *Radicals Chasing Utopia*. New York: Nation Books.
- BARTLETT, JAMIE (2017b): Return of the City-State. *Aeon*, 5. september. Dostopno na: <https://aeon.co/essays/the-end-of-a-world-of-nation-states-may-be-upon-us> (26. februar 2019).
- BBC (2014): Scottish Referendum: Scotland Votes "No" to Independence. *BBC*, 19. september. Dostopno na: <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-29270441> (17. december 2018).
- BECK, HANS (UR.) (2013): *A Companion to Ancient Greek Government*. Wiley-Blackwell.
- BEHRENS, JAN, AXEL KISTNER IN ANDREAS NITSCHKE (2014): *The Principles of Liquid Feedback*. Berlin. Interaktive Demokratie e. V.
- BENKLER, YOCHAI (2006): *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*. Yale University Press.
- BLUE FRONTIERS. Dostopno na: <https://www.blue-frontiers.com/> (26. februar 2019).
- BOSTROM, NICK (2006): What is a Singleton? *Linguistic and Philosophical Investigations* 5(2): 48–54. Dostopno na: <https://nickbostrom.com/fut/singleton.html> (26. februar 2019).
- BOURICIUS, TERRILL, DAVID SCHECTER, CAMPBELL WALLACE IN JOHN GASTIL (2016): Imagine a Democracy Built on Lotteries, Not Elections. *Zocalo Public Square*, 5. april. Dostopno na: <http://www.zocalopublicsquare.org/2016/04/05/imagine-democracy-built-lotteries-not-elections/ideas/nexus/> (26. februar 2019).
- BRUCE, GARY (2003): The Prelude to Nationwide Surveillance in East Germany: Stasi Operations and Threat Perceptions, 1945–1953. *Journal of Cold War Studies* 5(2) 3–31. Dostopno na: <https://sites.fas.harvard.edu/~hpcws/bruce.htm> (10. november 2018).
- BUHR, SARAH (2017): Google's Life Sciences Unit Is Releasing 20 Million Bacteria-Infected Mosquitoes in Fresno. *TechCrunch*, 14. julij. Dostopno na: <https://techcrunch.com/2017/07/14/google-life-sciences-unit-releasing-20-million-bacteria-infected-mosquitoes-in-fresno/>

- com/2017/07/14/googles-life-sciences-unit-is-releasing-20-million-bacteria-infected-mosquitoes-in-fresno/ (26. februar 2019).
- BURNHEIM, JOHN (1985/2006): *Is Democracy Possible? The Alternative to Electoral Politics*. Sidney University Press.
- BURNHEIM, JOHN (2016): *The Demarchy Manifesto: For Better Public Policy*. Imprint Academic.
- CAMPBELL, JAMIE (2015): Welcome to Liberland: Europe's Tiny New Country Where Taxes Are Optional and You're Allowed to Move in as Long as You're Not a Nazi. *Independent*, 17. april. Dostopno na: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/welcome-to-liberland-europes-tiny-new-country-where-taxes-are-optional-and-youre-allowed-to-move-in-10185477.html> (15. december 2018).
- CHRISTIANO, TOM (2006): Democracy. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 27. julij. Dostopno na: <https://plato.stanford.edu/entries/democracy/> (10. januar 2018).
- CORBYN, ZOË (2015): Live For Ever: Scientists Say They'll Soon Extend Life "Well beyond 120". *The Guardian*, 11. januar. Dostopno na: <https://www.theguardian.com/science/2015/jan/11/sp-live-forever-extend-life-calico-google-longevity> (20. december 2018).
- DE PUYDT, PAUL-ÉMILE (1860): *Panarchy*. Dostopno na: <http://www.panarchy.org/depuydt/1860.eng.html> (13. december 2018).
- DVORSKY, GEORGE (2013a): How Much Longer Until Humanity Becomes A Hive Mind?. *Gizmodo*, 15. marec. Dostopno na: <https://io9.gizmodo.com/how-much-longer-until-humanity-becomes-a-hive-mind-453848055> (26. februar 2019).
- DVORSKY, GEORGE (2013b): Will Old People Take Over the World? *Gizmodo*, 22. marec. Dostopno na: <https://io9.gizmodo.com/will-old-people-take-over-the-world-458358266> (26. februar 2019).
- FRESCO, JACQUE (1995a): *The Venus Project. Beyond Politics, Poverty, and War*. Dostopno na: <https://www.thevenusproject.com/the-venus-project/> (26. februar 2019).
- FRESCO, JACQUE (1995b): *The Venus Project: The Redesign of a Culture. Global Cybervisions*. Dostopno na: <http://www.jacquefresco.info/main/books/books/the-redesign-of-culture> (26. februar 2019).
- FREY, BRUNO S. (2005): Functional, Overlapping, Competing Jurisdictions: Redrawing the Geographic Borders of Administration. *European Journal of Law Reform* V(3/4): 542–555.
- FRIEDMAN, PATRI IN BRAD TAYLOR (2012): Seasteading: Competitive Governments on the Ocean. *Kyklos* 65(2): 218–235.
- GELMAN, ANDREW (2005): Questions about Futarchy. *Statistical Modeling, Causal Inference, and Social Science*, 21. november. Dostopno na: https://statmodeling.stat.columbia.edu/2005/11/21/questions_about/ (11. november 2018).
- GOLDENBERG, SUZANNE (2016): Masdars Zero-carbon Dream Could Become Worlds First Green Ghost-town. *The Guardian*, 16. februar. Dostopno na: <https://www.theguardian.com/environment/2016/feb/16/masdars-zero-carbon-dream-could-become-worlds-first-green-ghost-town> (15. december 2018).
- GRIMLEY, NAOMI (2016): Identity 2016: "Global Citizenship" Rising, Poll Suggests. *BBC*, 28. april. Dostopno na: <https://www.bbc.com/news/world-36139904> (7. januar 2019).

- HANSON, ROBIN (1998): *Burning the Cosmic Commons: Evolutionary Strategies for Interstellar Colonization*. George Mason University.
- HANSON, ROBIN (2013): Shall We Vote on Values, But Bet on Beliefs? *The Journal of Political Philosophy* 21(2): 151–178.
- HUGHES, JAMES (2004): *Citizen Cyborg: Why Democratic Societies Must Respond to the Redesigned Human of the Future*. Cambridge: Westview Press.
- INGLIS-ARKELL, ESTHER (2012): What Comes Next after the Noosphere? *Gizmodo*, 4. oktober. Dostopno na: https://io9.gizmodo.com/5948744/what-comes-next-after-the-noosphere_ (26. februar 2019).
- IVESJAN, MIKE (2017): As Climate Change Accelerates, Floating Cities Look Like Less of a Pipe Dream. *The New York Times*, 27. januar. Dostopno na: https://www.nytimes.com/2017/01/27/world/australia/climate-change-floating-islands.html?_r=0 (26. februar 2019).
- JONES, SAM IN STEPHEN BURGEN (2017): Catalan Referendum: Preliminary Results Show 90% in Favour of Independence. *The Guardian*, 2. oktober. Dostopno na: <https://www.theguardian.com/world/2017/oct/01/dozens-injured-as-riot-police-storm-catalan-ref-polling-stations> (17. december 2018).
- KERSTING, NORBERT (2012): The Future of Electronic Democracy. V *Electronic Democracy*, M. Stein in J. Trent (ur.), 11–54. Berlin: Barbara Budrich Publishers.
- KOLBER, JONATHAN (2015): *A Celebration Society*. Inciti Publishing, eBook v.
- KOVNER, ALIYAH (2018): Are Humans Really On The Brink Of Achieving Immortality? *IFL Science*, 20. februar. Dostopno na: <https://www.iflscience.com/technology/are-humans-really-on-the-brink-of-achieving-immortality/> (20 december 2018).
- KYRIACOS (2016): The Political System of The Future is Already Here. *Steemit*. Dostopno na: <https://steemit.com/politics/@kyriacos/the-political-system-of-the-future-is-already-here> (3. marec 2018).
- LIN LIM, CHHAY (2014): *A Philosophical Investigation Into Seasteading as a Means to Discover Better Forms of Social Organization*. University College Dublin.
- LOW, NICHOLAS IN BRENDAN GLEESON (1998): *Justice, Society and Nature: An Exploration of Political Ecology*. London: Routledge.
- LUHMANN, NIKLAS (1982): The World Society as a Social System. *International Journal of General Systems* 8(3): 131–138.
- LUKŠIČ, ANDREJ A. (2006): *Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije v procesih odločanja na lokalni ravni*. Služba vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko.
- MACAULAY, THOMAS (2017): Meet Captain Cyborg: The Man that Biohacked His Own Body. *Techworld*, 24. maj. Dostopno na: <https://www.techworld.com/apps-wearables/professor-cyborg-reveals-secrets-of-cybernetic-communication-3659400/> (18. januar 2019).
- MARKOVICH, STEVEN J. (2012): Promoting Innovation Through R&D. *Council on Foreign Relations*, 2. november. Dostopno na: <https://www.cfr.org/background/promoting-innovation-through-rd> (19. december 2018).
- MARRIS, EMMA (2017): Why Fake Islands Might be a Real Boon for Science. *Nature*, 4. oktober. Dostopno na: <https://www.nature.com/news/why-fake-islands-might-be-a-real-boon-for-science-1.22752> (26. februar 2019).

- MARTIN, BRIAN (1992): Demarchy: A Democratic Alternative to Electoral Politics. *Kick It Over* 30: 11–13. Dostopno na: <http://www.bmartin.cc/pubs/92kio/index.html> (26. februar 2019).
- MAVROPALIS, GEORGIOS (2017): Demos and Kratos. *The Democracy Foundation*, 31. marec. Dostopno na: <https://democracy.foundation/demos-kratos/> (6. februar 2018).
- MEIER, PATRICK PHILIPPE (2013): Crisis Maps: Harnessing the Power of Big Data to Deliver Humanitarian Assistance. *Forbes*, 2 maj. Dostopno na: <https://www.forbes.com/sites/skollworldforum/2013/05/02/crisis-maps-harnessing-the-power-of-big-data-to-deliver-humanitarian-assistance/#fa2a081115c7> (26. februar 2019).
- MILLER, JAMES D. (2011): The Singleton Solution. *H Plus Magazine*, 6. september. Dostopno na: <http://hplusmagazine.com/2011/09/06/the-singleton-solution/> (18. december 2018).
- MULLIN, EMILY (2017): Rewriting Life Verily Robot Will Raise 20 Million Sterile Mosquitoes for Release in California. *MIT Technology Review*, 14 julij. Dostopno na: <https://www.technologyreview.com/s/608280/alphabet-has-built-a-robot-that-is-releasing-millions-of-sterile-mosquitoes-in-california/> (26. februar 2019).
- MUSK, ELON (2017): Making Humans a Multi-Planetary Species. *New Space* 5(2): 46–61. Dostopno na DOI: 10.1089/space.2017.29009.emu.
- NATURE (2010): Life after the Synthetic Cell. *Nature* 465(7297): 422–424. Dostopno na DOI: 10.1038/465422a.
- ORGANIZACIJA ZDRUŽENIH NARODOV (2014): World's Population Increasingly Urban with More than Half Living in Urban Areas. *UN*, 10. julij. Dostopno na: <http://www.un.org/en/development/desa/news/population/world-urbanization-prospects-2014.html> (26. februar 2019).
- OSLER, AUDREY (2011): 10 Reasons Why We Need Social Science. *Palgrave MacMillan*. Dostopno na: <https://www.palgrave.com/gp/social-science-matters/10-reasons-for-social-science> (18. december 2018).
- PAIS-VIEIRA, MIGUEL, MIKHAIL LEBEDEV, CAROLINA KUNICKI, JING WANG IN MIGUEL A. L. NICOLELIS (2013): A Brain-to-Brain Interface for Real-Time Sharing of Sensorimotor Information. *Scientific Reports* 3. Dostopno na DOI: 10.1038/srep01319.
- PLATON (360 pr. n. št.): *The Republic*. Dostopno na: <http://classics.mit.edu/Plato/republic.html> (2. november 2018).
- REGALDO, ANTONIO (2016): Are Altered Mosquitoes a Public Health Project, or a Business? *MIT Technology Review*, 27. oktober. Dostopno na: <https://www.technologyreview.com/s/602720/are-altered-mosquitoes-a-public-health-project-or-a-business/> (26. februar 2019).
- RIZMAN, RUDI (2010): Globalizacija – odprta sociološka agenda. *Teorija in praksa* 47(2-3): 374–391.
- ROBERTS, HANNAH (2014): Venice Votes to Split from Italy as 89% of the City's Residents Opt to Form a New Independent State. *Daily Mail*, 21. marec. Dostopno na: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2586531/Venice-votes-split-Italy-89-citys-residents-opt-form-new-independent-state.html> (26. februar 2019).
- RONFELDT, DAVID (1992): Cyberocracy Is Comming. *The Information Society* 8: 243–296.

- RONFELDT, DAVID IN DANIELLE VARDA (2008): The Prospects For Cyberocracy (Revisited). *SSRN*. Dostopno na: <http://ssrn.com/abstract=1325809> (26. februar 2019).
- SANDBERG, ANDERS (2006): We, Borg. Speculations on Hive Minds as a Posthuman State. *Aleph*. Dostopno na: <https://www.aleph.se/Trans/Global/Posthumanity/WeBorg.html> (17. januar 2019).
- SCHLICHT, KLAUS (2006): Theories of World Society and War. Luhmann and the Alternatives. V *Territorial Conflicts in World Society. Modern Systems Theory, International Relations and Conflict Studies*, S. Stetter (ur.), 54–69. Routledge. Dostopno na DOI: 10.4324/9780203962848.
- SHIEBER, JONATHAN (2018): Implantable 3D-Printed Organs Could be Coming Sooner than You Think. *Techcrunch*. Dostopno na: <https://techcrunch.com/2018/06/25/implantable-3d-printed-organs-could-be-coming-sooner-than-you-think/?guccounter=1> (7. januar 2019).
- SMITH, LAMAR, PETER MCPHERSON IN HUNTER RAWLINGS (2014): Is Social Science Research in the National Interest? *Scientific American*, 21. maj. Dostopno na: <https://www.scientificamerican.com/article/is-social-science-research-in-the-national-interest/> (20. december 2018).
- SRNICEK, NICK IN ALEX WILLIAMS (2015): *Inventing the Future: Postcapitalism and a World Without Work*. London: Verso.
- TAYLOR, BRAD (2010): *Governing Seasteads: An Outline of the Options*. Dostopno na: http://seasteadingorg.wpengine.com/wp-content/uploads/2015/12/Taylor_2010_GoverningSeastads.pdf (29. november 2016).
- TAYLOR, JEROME (2010): Google Chief: My Fears for Generation Facebook. *The Independent*, 17. avgust. Dostopno na: <http://www.independent.co.uk/life-style/gadgets-and-tech/news/google-chief-my-fears-for-generation-facebook-2055390.html> (26. februar 2019).
- TRABESINGER, ANDREAS (2017): Quantum Computing: Towards Reality. *Nature* 543, 27. marec. Dostopno na DOI: 10.1038/54351a.
- VERNADSKY, VLADIMIR I. (1943): The Biosphere and the Noösphere. *American Scientist*. Dostopno na: https://larouchepub.com/other/2005/site_packages/vernadsky/3207bios_and_noos.html (26. februar 2019).
- WALL, MIKE (2017): SpaceX's Mars Colony Plan: How Elon Musk Plans to Build a Million-Person Martian City. *Space.com*, 14. junij. Dostopno na: <https://www.space.com/37200-read-elon-musk-spacex-mars-colony-plan.html> (26. februar 2019).
- WEINERSMITH, ZACH (2014): *Polystate: A Thought Experiment in Distributed Government*. Amazon Digital Services.
- WHYTE, WILLIAM FOOTE (1987): Social Inventions for Solving Human Problems. *Clinical Sociology Review* 5: 45–63. Dostopno na: <http://digitalcommons.wayne.edu/csr/vol5/iss1/24> (26. februar 2019).
- WONG, JULIA CARRIE (2017): Seasteading: Tech Leaders' Plans for Floating City Trouble French Polynesians. *The Guardian*, 2. januar. Dostopno na: <https://www.theguardian.com/technology/2017/jan/02/seasteading-peter-thiel-french-polynesia> (26. februar 2019).
- ZUBE, JOHN (1986): The Gospel of Panarchy According to Sinner John. *Panarchy*. Dostopno na: <http://www.panarchy.org/zube/gospel.1986.html> (13. december 2018).